

Kína geopolitikai játszmája Latin-Amerikában

Chris Alden és Álvaro Méndez: *China and Latin America: Development, Agency and Geopolitics*. London és New York: Bloomsbury, 2023. 286 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.2.8

A 21. század legfontosabb kérdései közé elsősorban a mesterséges intelligenciával fémjelzett technológiai fejlődés, a klímaváltozás okozta környezeti és demográfiai problémák, valamint – a politikai térben kétségkívül – az egypólusú, Amerika vezette világrendet érő kihívások tartoznak. A múlt század véres megpróbáltatásai árán létrejött globális *status quo* napjainkban átalakulóban van, amelynek a lecsapódását a nyugati társadalmakhoz tartozóként valamennyien megéljük: a populizmus terjedésétől az iszlamista terrorizmuson át az orosz-ukrán háborúig szinte nem volt olyan jelentős politikai esemény vagy folyamat az utóbbi néhány évtizedben, amelyet ne lehetne az USA által vezetett, liberális-demokratikus-kapitalista világrenddel szemben dacoló cselekedetként értelmezni.

Nincs ez másképp a terjeszkedő kínai külpolitika esetében sem. Magyarországon is – éppúgy, mint másutt – érzékelhető Kína fokozatos térnyerése: esetünkben elég, ha csak a Budapest–Belgrád-vasútvonalra, a magyar rendőrséggel együttműködő kínai járőrökre, a Budapestre bekopogtató Fudan Egyetemre vagy a felsőoktatási intézményeinkben sorra felbukkanó Konfuciusz Intézetekre gondolunk. Ugyanezek a példák azonban rávilágítanak ennek a kínai jelenlétnek egy nagyon fontos aspektusára, mégpedig arra, hogy az nem egyetlen – pl. a politikai – dimenzióra korlátozódik, hanem lehet gazdasági, biztonsági és emellett oktatási-kulturális természetű is. Érdemes viszont azt is kiemelni – habár magától értetődő –, hogy Peking nem kizárólag Magyarországra vagy a hozzánk hasonló posztkommunista európai országokra fordít egyre nagyobb figyelmet, hanem a világ jóformán minden pontjára igyekszik kiterjeszteni a jelenlétét valamilyen formában. Így természetesen Latin-Amerikára is.

Chris Alden, a London School of Economics and Political Science (LSE) nemzetközi kapcsolatokat oktató professzora és külpolitikát elemző *think tank*jének igazgatója és kollégája, Álvaro Méndez, aki szintén az LSE-n dolgozik tudományos főmunkatársként, valamint a globális Déllal foglalkozó ötletközpont vezetőjeként tevékenykedik, magára vállalta azt a korántsem egyszerű feladatot, hogy egyetlen műben összegezzék a szinte egy egész kontinensre kiterjedő kínai jelenlét aktuális állapotát. Ráadásul nem csupán egy erre vonatkozó összefoglalást kívántak nyújtani, hanem a régió majdnem minden egyes országával kapcsolatos külön áttekintést is. A *China and Latin America: Development, Agency*

and Geopolitics című, 2023-ban megjelent könyvükben a szerzők ezt a nem kevés és nem elhanyagolható jelentőségű munkát hajtották végre, amelynek eredményeként betekintést engednek a világ talán kevésbé ismert és közéleti szempontból fókuszon kívül eső területére.

A könyv – a függelékeken, jegyzeteken, az irodalomjegyzéken és a névmutatón kívül – alig kétszáz oldalas, és jól tagolt, így viszonylag kevés idő alatt is könnyedén átfutható. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a munka valamilyen információhiányból adódó hátránnyal szenvedne. Sőt.

A felépítése világos és logikus, tartalmilag pedig arányosan oszlanak el benne az adatok, a történetek és a trendekre vonatkozó elemzések. Kifejezett erőssége a műnek, hogy bár egy nagyon aktuális és a 2020-as években szinte mindenütt politikai prioritást élvező kérdéskört tárgyal, azt nem csupán a jelenben ragadja meg, hanem azt egy történeti áttekintés keretében mind általános-ságban, mind országról országra megteszi.

A könyv már a nyitányában utal erre a történetiségre, viszont előbb – ahogy annak lennie kell – egy általános képet ad az olvasónak a vizsgált régióról, Kína ottani szerepéről, annak a történeti háttéréről és nem utolsósorban három olyan dimenziójáról, amelyek a könyv alcímét is adták. A műben bemutatott és feldolgozott információk ugyanis e három fogalom, a fejlődés (*development*), a hozzáállás (*agency*) és a geopolitika (*geopolitics*) kapcsán értelmezendők.

Alden és Méndez a fejlődést két aspektusból, gazdasági és társadalmi szempontból kívánják feltérképezni, ám egyértelműen az előbbire kerül a nagyobb hangsúly. Talán azért is, mert abból valamennyire kényszerűen következik az utóbbi, illetve mert Kínának külső aktorként az egyes latin-amerikai országok esetében ahhoz van közvetlen kapcsolata, míg az utóbbihoz inkább csak közvetetten járulhat hozzá – ha egyáltalán.

A talán a legpontosabban „hozáállásnak” fordítható *agency* esetében a szerzők két külön tengely együttes működésére hívják fel a figyelmet – az államéra és a szubnacionális aktorokéra –, amelyek a saját érdekeik alapján alakítanak ki valamilyen hozzáállást a külvilághoz, esetünkben Kínához. Ennek kapcsán négy különböző kategóriát sorolnak fel a Roberto Russell és Juan Gabriel Tokatlian korábbi meghatározása alapján: a nagyhatalmakhoz való stratégiai igazodást (*alignment*), a közöttük való egyensúlyozást és alkalmazkodást (*accomodation* vagy *limited opposition*), a velük szembeni kollektív fellépést (*challenging*) és a tőlük való elszigetelődést (*isolation*). Bár a könyv végén újból említik e besorolásokat, azoknak érdemes lett volna az országpéldák során is kimondottan megjelenniük. Természetesen az egyes viszonyok megismerésekor magunk is rá tudunk jönni, hogy a kínai kapcsolataik tekintetében mely hozzáállás jellemzi inkább például Chilét vagy Venezuelát, mégis az olvasóra hárul ez a kategorizálás, pedig annak a kimondása egy értékes teoretikus klasszifikációval segíthetné a később ezen írást is alapul vevő komparatív irodalmat.

A geopolitika esetében viszont talán a legfontosabb ténnyel találjuk szemben magunkat, azzal, amelytől a mű a jelentőségét nyeri: hogy Kína és Latin-Amerika kapcsolata egy szelete az átalakuló világrendnek, annak az általánosan megfigyelhető jelenségnek, hogy az Amerikai Egyesült Államok globális hegemoniáját kínai részről kihívás éri. Kínának a régióban végzett mindennemű tevékenységének ugyanis egyértelműen a politikai haszonszerzés a célja, amely egyfelől gazdasági előnnyel is járhat az érintett országok számára, másfelől viszont az USA-t hozza versenyhelyzetbe vagy éppen kényszerbe, ha az meg akarja tartani az első helyet a világpolitikában. Az erre adott reakciót – pontosabban: a reakció hiányát – tárgyalja a 8. fejezet is, azonban meglehetősen röviden. Igaz, hogy ez nem is tartozik e könyv feladatai közé, de az üzenetéből mindenképpen az derül ki, hogy a továbbiakban Washington kénytelen lesz a régióhoz a Pekinggel ápoltságot a saját érdekeiből kiindulva, közelebről, tüzetesebben szemlélni. Ehhez valószínűleg a Kínával szemben agresszívebb második Trump-elnökség fog löketet adni.

A könyv bevezetését követő 1. és 2. fejezet lehet talán a legérdekesebb azok számára, akiknek a Latin-Amerikával kapcsolatos ismereteik felszínesebbek vagy kifejezetten a jelen történéseire korlátozódnak. Nagyon fontos ugyanis ésszerűen tartani, hogy bár Kína geopolitikai terjeszkedése egy 21. századi jelenség, a kínai–latin-amerikai kapcsolatok megléte korántsem az. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Latin-Amerika gyarmatosítása mögött éppen az európai piac számára kiemelten fontos kelet-ázsiai termékekhez való hozzáférés motivációja állt. Az elérni kívánt térségbe természetesen Kína mellett India és a délkelet-ázsiai fűszerszigetek is beletartoztak, de korántsem elhanyagolandó közülük az elsőnek a jelentősége. Nem véletlen tehát, hogy ha Latin-Amerika és Kína kapcsolatait teljeskörűen meg kívánjuk ismerni, akkor Kolumbusz Kristóftól kell elkezdni a történetet.

A szerzők felelevenítik, hogy az Újvilágban felfedezett tömérdek kincsnek (kiváltképp az ezüstnek) a világkereskedelemben való beáramlása Európát Latin-Amerikán keresztül kapcsolta össze Kínával, ami nemcsak kulcspozíciót teremtett a Habsburgok, majd a Bourbonok vezette spanyol gyarmatbirodalomnak a világban, de létrehozta ott a kínai befolyás csíráit is. Az évszázados múltra visszanyúló kínai kapcsolat pedig nemcsak rájuk és Európa politikájára hatott a gazdaságon keresztül (ahogy az ma is történik), hanem kezdetét vette az amerikai kontinensen máig jelen lévő kínai etnikai kisebbség kialakulása is. Meglehet, hogy a közösségük sem a gyarmati időkben, sem közvetlenül a latin-amerikai országok függetlenné válása után nem volt sem az országos politikát formáló, sem a saját politikai kihívásaival küzdő – hanyatló – Kínai Császársággal való kapcsolatokat meghatározó tényező, viszont mindenképpen helyes, hogy a könyvben Alden és Méndez nem feledkezett meg róluk, már csak azért sem, mert a rabszolga-felszabadítások után olcsó munkaerőként ők is a hátukon cipelték a régió fejlődését, például a 19. század közepére és második felére jellemző vasútépítéseken.

Az évszázadokkal korábbi élénk kapcsolatoknak magától értetődő módon véget vetett a 20. század két világháborúja és a kínai politikai rendszer totális átalakulása. A könyv emiatt a hidegháborútól, a Kínai Népköztársaság 1949-es megalakulása utáni évektől veszi fel újból a fonalat a latin-amerikai régióval ápoltság tekintetében, amelyek a bipoláris világrendszer természetéből adódóan szinte kizárólag politikai indíttatásúak voltak. A kínai kommunizmus viszont nem hatott jelentős módon a kontinens baloldali kormányzataira, mert azok a maoizmus helyett inkább a posztisztálini szovjet mintát követték. Érdekes, hogy ettől függetlenül több mozgalomra és pártra is hatott a kínai irány, ám sehol sem vált dominánssá. Arra az időszakra így nem is az ideológiai hatás a jellemző, hanem a diplomáciai kapcsolatok létrejöttének a folyamata, amely a tajvani kérdéssel párosult. A Kínai Köztársaság és a Kínai Népköztársaság közötti külpolitikai választás a régió legtöbb országában (még az USA-ban is) akkoriban történt meg, de – ahogy az a 7. fejezetből kiderül –, sok helyen csak a közelmúltban alkalmazták a pénzügyi támogatást diplomáciai eszközként és a befektetések elérése reményében.

A Kínával való kapcsolatok intenzívvé válása és mélyülése végül nem politikai indíttatású lett, hanem éppen annak köszönhető, hogy Peking elhagyta az átideologizált külpolitikájának a Latin-Amerikára erőltetését. Ehhez természetesen egy markáns belpolitikai „rendszerváltásra” volt szükség, amelynek következtében – bár korlátozott formában – a Kínai Népköztársaság is piaci alapra helyezte a saját nemzeti gazdaságát. Teng Hsziao-ping reformpolitikája részeként Kína pénzügyi, gazdasági lehetőségek után kezdett kutatni világszerte, amihez Latin-Amerikában hamar partnerekre talált.

A könyv következő fejezeteiben a szerzők már zömében Kínának mint gazdasági nagyhatalomnak a megjelenésétől vizsgálják az egyes latin-amerikai országokkal való viszonyát. Az érintett államokat öt csoportba osztják. Először Chile, Peru és Argentína, tehát az a három ország kerül a középpontba, amelyek elsősorban pragmatikus szempontból tekintettek Kína térnyerésére, és a gazdasági kapcsolataik kiépítésétől a saját piacaik serkentését várták. Mindhármukra többé-kevésbé igaz, hogy a saját belpolitikai töréspontjaikon átívelő kapcsolatot tartottak fenn Kínával (például Chile esetében Salvador Allende bukása után Augusto Pinochet is), amelyet leginkább a primer szektorból származó (nyersanyag- és élelmiszer-) exportjaikért cserébe szekunder (ipari) termékek érkezése jellemezett. Esetükben kifejezetten erős a gazdasági fókusz, ugyanis bár e három ország más területeken (például katonailag) is együttműködik Kínával, leginkább piaci jellegű kapcsolatokról van szó. Russell és Tokatlian felosztása szerint tehát egy egyensúlyozó, alkalmazkodó *agency* jellemzi őket.

A második országcsoportba Venezuelát, Ecuadort és Bolíviát sorolják a szerzők, ahol a leglátványosabb következménye lett az ún. rózsaszín hullámnak, amely baloldali, populista kormányokat juttatott hatalomba szerte a kontinensen.

Ebből adódóan már nem kizárólag pragmatikus, gazdasági indíttatású kapcsolat létesült az érintettek és Kína között, hanem a baloldaliságból, valamint kifejezetten a poszthegemón Amerika-ellenességből fakadó ideológia által motivált közeledés is. Ennek ellenére az esetükben nem beszélhetünk árnyoldaltól mentes, gyümölcsöző viszonyról. Kína leginkább szintén az ottani nyersanyagokban érdekelt, a befektetései viszont jóval kockázatosabb környezetbe kerülnek, mint az első csoportot alkotó három országban: Venezuelában a mély gazdasági és politikai válság, a másik kettőben pedig a helyi közösségekkel való ellentétek és a kapcsolat haszna körüli kérdések és elégedetlenség miatt. Ők tehát a simuló (*alignment*) hozzáállásra nyitottabbak, Kína viszont óvatosabban kezeli a közeledésüket.

Az 5. fejezet már csak egyetlen országgal, Brazíliával foglalkozik. Ennek természetesen az az oka, hogy Dél-Amerikában az rendelkezik a legnagyobb gazdasággal, amelynek a diverzebb, komplexebb természete miatt már nem a nyersanyag van a fókusz, mint Chilében a rézen vagy Ecuadorban a kőolajon. A brazil piacon is fontos azonban a primer szektor, azon belül a szójabab a kiemelt exporttermék, viszont a két ország közötti kapcsolódási pontként megjelenik a repülőgép- és autóipar is. Ez is arra utal, hogy Kína – az eddig említett országoktól eltérően – már nem tud csupán egy nyersanyagot termelő felvevőpiacként tekinteni Brazíliára. A két állam kapcsolatai között pedig elengedhetetlenül szó esik a BRICS-ről is mint olyan politikai közösségről, amelyben partnerként, a globális Dél eklatáns képviselőiként kezdik ki az Egyesült Államok hegemoniáját. Esetükben tehát megint egyensúlyozó, alkalmazkodó hozzáállásról beszélhetünk.

Russell és Tokatlian külön fejezetet szentel Latin-Amerika második legnagyobb gazdaságára, Mexikóra is. Ott Kínának nehezebb gyümölcsöző partneriséget kialakítania, főleg az Egyesült Államok hegemon pozícióját kikezdő vagy veszélyeztető jelleggel, ugyanis az ország már az elhelyezkedéséből adódóan is kényszerűen az északi szomszédjához kapcsolódik. Fontos számára az USA-val és Kanadával kötött szabadkereskedelmi egyezménye (korábban NAFTA, most USMCA), ám azt a Kína felé való szélesebb nyitás veszélybe sodorná. Emiatt a korábban felsorolt államokkal ellentétben Mexikó nem is mutatkozik hajlandónak egy kétoldalú egyezmény kidolgozására. Nemcsak a két észak-amerikai állam, de a gazdasági fókuszai miatt sem teheti azt meg: a többi latin-amerikai gazdaságba betörő olcsó kínai fogyasztási cikkek ugyanis Mexikóban éppen a helyi termeléssel vennék fel a versenyt. Így mindenképpen limitált ellenállás-ként jellemezhető a Kínával való mexikói viszony.

A két országtriót és a két vezető gazdaságot bemutató fejezetek után azon országok példája zárja a Közép-Amerikáról és a karibi térségről szóló fejezetet, amelyekre talán leginkább igaz, hogy az „USA hátsó kertjét” alkotják – gondoljunk csak a Panama-csatorna koncessziójára vagy az akár ugyanott, akár

máshol a Washington által szponzorált katonai puccsokra. Azok esetében jóval kisebb, kiszolgáltatottabb területekről van szó, amelyek a hegemonhoz való simulás (*alignment*) mellett a Kína által felkínált lehetőségek kihasználásában (*acomodation*) vagy az ellenállásban (*challenging*) és az elzárkózásban (*isolation*) is érdekeltnek lehetnek. Attól tehát, hogy ez a terület hagyományosan az Egyesült Államok érdekszférájába tartozik, meglepően nagy mozgástérrel rendelkezik. Részben erre utal az összefoglaló fejezetnek az a bekezdése, amelyben arról a már ebben az írásban is említett, mindezt megengedő amerikai érdektelenségről van szó.

Magyarországon talán viszonylag szűk azon kutatók köre, akik Latin-Amerika gazdaságpolitikájával tüzetesebben foglalkoznak. Rajtuk kívül viszont gyakorlatilag minden olyan olvasó számára, aki a nemzetközi politika iránt érdeklődik, és a kínai térnyerést kívánja megérteni, hasznos olvasmányt nyújt Chris Alden és Álvaro Mendez könyve, amely nem csupán gazdasági témájú írás – bár kétségkívül azon van a hangsúly –, hanem olyan mű, amely több évszázados perspektívába helyezve igyekszik rávilágítani arra, hogy a nemzetközi térben Kína nem egy új, hanem már régóta nagy befolyással bíró aktor. Azzal pedig, hogy már három-négy évtizede felvette a versenyt a szabadpiaci gazdaságokkal, nemcsak új tőkemozgások számára nyitotta meg az utat a kevésbé tehető és diverz gazdaságú országokban, a világrendszer perifériáját jelentő globális Délen, hanem szilárd bázist is teremtett ahhoz a nagyhatalmi játszmához, amelyre csak nemrégiben eszmélt rá az említett világrendszer ura, az Amerikai Egyesült Államok is.

Az, hogy az egypólusú világrend két- vagy többpólusúvá válik-e, még talán nem dőlt el végérvényesen, de az kétségtelen, hogy a jövő Kína terjeszkedésén és az USA reakcióján fog múlni; a két félnek pedig egyfajta diplomáciai, gazdasági, de mindenekelőtt geopolitikai csatateret a latin-amerikai régió. A *China and Latin America: Development, Agency and Geopolitics* című könyv ennek a játszmának a megértéséhez elengedhetetlen információkkal szolgálhat azok számára is, akik nem feltétlenül kívánják a régiót mélyebben megismerni. A kötetből ugyanis sokféle stratégia és hozzáállás, valamint földrajzi, politikai, gazdasági háttérből születő kényszerek és lehetőségek adta cselekvéssorozatok ismerhetők meg, amelyeket mi, magyar olvasók is összehasonlítási alapként tudunk kezelni akár a saját régiónk, akár kifejezetten a hazánk esetére vonatkozóan is. Érdemes ugyanis megismerni, hogy a kínai és a nyugati kormányzatok kommunikációján túl, a világ más tájain hogyan jelent meg Kína, milyen módon juttatta oda a befektetéseit, a kultúráját, fejlődése eredményeit, hogyan csalta adócsapdába az áldozatait, s hogyan emelte fel a bajtársait az igazságtalan világrendszernek való kiszolgáltatottságból.

Nem is lehetne relevánsabb kérdés ugyanis, hogy – bár több ezer kilométerre Latin-Amerikától – mi magunk milyen fejlődést remélhetünk a Kínával ápolit

kapcsolatainktól, hogyan viszonyuljunk a két nagyhatalomhoz, és ezzel a geopolitikában milyen szerepet vegyünk fel. Részt vegyünk-e az egypólusú világrendszer átalakításában, ellenálljunk-e annak, vagy hagyjuk, hogy elsöpörjön az események egyik vagy másik kimenetele?

Kiss Dániel

Jegyzet

- 1 Russell, Roberto és Tokatlian, Juan Gabriel: „Beyond Orthodoxy: Asserting Latin America’s New Strategic Options toward the United States”, *Latin American Politics and Society*, 53., no. 4. (2011): 127–146.

A megjelenés technikai követelményei

Kiemelés:

- **félkövér:** fejezetcím
- *dólt:* alcím, idegen szavak, nagyon fontos kiemelendők (csak rövid)

Terjedelem:

- tanulmány: 50.000 leütés (szóközzel); benne: magyar és angol cím és összefoglaló (max. 10-10 sor); négy-öt kulcsszó; a főszöveg és a végjegyzetek
- recenzió: 10.000 n (nincs összefoglaló, sem angol cím)
- a szerző munkahelye és a betöltött pozíció (max. kettő)

Végjegyzetek:

- első alkalommal teljes és pontos cíMLEÍRÁS
- könyvcím: Szerző(k) családneve, keresztnéve: „A fejezet címe” in *A könyv címe*, szerk. Szerkesztő(k) családneve, keresztnéve (Kiadás helye [amerikai település esetén az adott állam postai rövidítésével]: Kiadó neve, évszám), oldalszám, o.
- Pl.: Samples, John: „The Origins of Modern Finance Law” in *The Campaign Finance Reform* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006), 35. o.
- folyóirat: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A folyóirat címe*, évfolyam, no. szám (évszám): oldalszám.
- Pl.: Jensen, Kimberly: „A Base Hospital”, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 26., no. 2. (2005): 211.
- szerző nélküli cikk: *A folyóirat/honlap címe*, „A cikk címe”,...
- újságcikk: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *Az újság címe*, a megjelenés ideje magyaros sorrendben, oldalszám, o.
- Pl.: Fields, Marguerite: „The Jewel in the Crown”, *The New York Times*, 2008. május 4., 3. o.
- interjú: Az alany családneve, keresztnéve (ha kell, a titulusa), az interjú készítésének módja/körülménye, dátum.
- Pl.: Macmillan, Andrew (tanácsadó, FAO), a szerzővel folytatott beszélgetés, 1998. szeptember 3.
- honlapra történő hivatkozás: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A honlap címe*, URL/doi (a letöltés ideje: magyaros sorrendben).
- Pl.: Jalopy, John: „Storefront Arctic Panorama in Los Angeles”, *Dinosaurs and Robots*, <http://www.dinosaursandrobots.com/2009/01/effulgence-of-north-storefront-arctic.html> (a letöltés ideje: 2009. január 30.).
- blog: Családnév, keresztnév: „A cikk címe”, *A blog neve*, URL (a letöltés ideje).
- levéltári kiadvány: Az irat szerzője (vezeték-, keresztnév), *A dokumentum címe*, típusa (levél, kézirat), A forrás (levéltár) neve, *A gyűjtemény neve, dátumokkal*, URL/doi (a letöltés ideje).
- Pl.: Keller, Helen: *Helen Keller to John Hitz, 29 August, 1893*, Levél, Kongresszusi Könyvtár, *The Alexander Graham Bell Family Papers, 1862–1939*, www.loc.gov/item/magbellbib004020 (a letöltés ideje: 2006. január 11.).
- egy kiadvány második említésétől rövid cíMLEÍRÁS: A szerző családneve: „A cím első néhány szava” (cikk esetén) vagy *A cím első néhány szava*, oldalszám (kiadvány esetén).
- Pl.: Samples: „The Origins of Modern Campaign”, 35. o.
- egymás alatt ugyanarra történő hivatkozáskor: Uo., oldalszám.
- a cím lefordítandó (szögletes zárójelben, a világnyelvek kivételével)
- egy helyen csak egy jegyzetszám lehet, de ahhoz több cím is tartozhat